

ab eo semen et lac gratiæ non accipit, ut operabona parturiat; aut si acceperit et pepererit, ea lactet et nutriat: ubera enim animæ sunt, id est succo gratiæ et spiritu destituta sunt: unde proles, id est opera bona grandescere nequeunt, sed tabescent et evanescent. Idem maxime locum habet in tradicatoribus, Prelatis, Confessoris, aliusque qui animas Deo parere satagent. Dum enim puro zelo gloriæ Dei et salutis animarum id faciunt, florem filiorum spiritualium copia et fructu: dum vero se, puta plausum, lucra, aut commoda accipiunt, mox matrix eorum sterilescit, et ubera arescunt, ut nec filios in spiritu generent, nec si quos genuerint, alere et promoveri possint. Hoc est quod ait Christus: «Sicut palme non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite; sic nec vos, nisi in me manseritis.» Et mox: «Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palme, et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet.» *Iona*, xv, 6. Omnis enim succus vigorque gratiæ, qua spiritaliter vivimus, vegetamur, crescimus, et fructificamus, derivatur à Christo quasi à radice et humo. Vide S. Gregorium, hom. 17 in *Evangelio*.

Preclare S. Bernardus, serm 31 in *Cont.*: «Ingratitudo, inquit, inimica est animæ, exinanitione meritorum, virtutum dispersio, beneficiorum perditio. Ingratitudo ventus urens, siccat sibi fontem pietatis, rorem misericordiæ, fluentem gratiæ.» Idem, tract. *De Interiori domo*, cap. xli: «Superbia, inquit, sicut est origo omnium criminum, ita est ruina omnium virtutum. Sola superbia contra cunctas animi virtutes se erigit, et quasi generalis ac pestifer morbus omnes corrumpit.» Idem, serm. 54 in *Cont.*: «Argumentum superbiæ, privati est gratiæ.» Ex adverso, argumentum humilitatis, est copia gratiarum. Si Deo indita, cum Ruffino et Lyrano, vel regia possias eum esse superbum: si vero aliquem videris in opibus abundare et crescere, selto eum esse humilem.

Humilitas enim est mater et conciliatrix donorum, quorum dissipatrix est superbia: Deus enim humilibus dat gratiam, quam superbis auferit. **13. OMNES NEQUITE FORUM IN GALGAL (1).** — In tribus, *q. d.* Ultimus Samarie rex (qui est quasi Galgal enim Israelite abiecerat omne regimen tribu) vel, tam pollicentem quam sacrum. Pollicentem, quia Deo regi nolentem, in Galgal petierunt à Samuele dedit sibi regem, qui proinde dedit eis Saul. Sacrum, quia in Galgal statuerunt idola, quæ de spreto Deo, coluerunt. Ita S. Hieronymus, Theophrastus, Iugo, Lyranus, Vatablus et alii. De Galgal vide dicta cap. 1v, 26.

QUA IBI EXOSUS HABUI EOS. — Hebraicum *כי*, id est charissimos filios, qui erant eorum desiderium et deliciae; unde Chaldaeus vertit: *interficium eisecum coram pulchritudinem*. Proles enim sunt parentum pignora, et quasi visera.

(1) Post interlocutionem Propheta Dominus ipse loquitur, et us cum Ephraim nimis severe agere videatur, causam subijcit gravissimam, qua inductus tam graviter in eum animadvertat. (Ackermann.)

id est idcirco, ibi cepi eos odio habere et aversari. Ita Ribera, a Castro et alii.

DE DOMO MEA EJICIAM EOS. — Puta de templo, ut explicat Chaldaeus, vel potius de terra sancta, quæ tota erat quasi una domus et familia Dei, in qua sub ejus alis et protectione securi et felices degabant Israelitæ, quasi filii sui parentis cura, unde in ea habebant nomen Israelis et populi Dei: ibi quoque Deus suos Prophetas, quasi paternitatis filias ad eos erudiendos et formandos mittebat. «De domo ergo mea ejiciam eos,» ut alieni a me abeant captivi ad gentes, et idola que colerunt. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Lyranus, Arias et alii.

NON ADDAM UT DILIGAM EOS. — Id est, non amplius diligam eos, ut vertit Vatablus. Nam, ut sequitur, et ut ait S. Hieronymus: «Abiecit eos Deus omnium Prophetarum, quia non audierunt eum; et vagi erunt in nationibus, non habentes alium, non sedem, non principem, donec ad Christum convertantur.»

OMNES PRINCIPES EORUM RECEPENTES. — *q. d.* Omnes reges Israel à primo Jeroboam usque ad ultimum Hoseæ, à Deo ad vitulos aureos receperunt.

PERCUSsus EST EPHRAIM, RADIX EORUM EXSICCATA EST. — Comparat Ephraim arbori, prius frondibus et fructibus luxuriant, postea percussæ ruginè et arescenti, quod radix ejus siccata sit, ideoque fructum producere non valent, *q. d.* Ephraim, id est populus Israel, instar arboris percussæ et arescentis in radice, paucos vel nullos profert fructus, id est filios. Patet ex sequenti. Unde Chaldaeus vertit: *Domus Israel similis est arbori, cujus radice uredine percussa est deorsum, et siccat foliorum ejus sursum, fructum non facit.* Porro radix Israel accipi potest fecunditas illi à Deo indita, cum Ruffino et Lyrano, vel regia possitas, sive reges et principes, cum Theodoro Vatablo, et vegetabant totum populum. Unde Arias inquit, id est, radix, inquit, est rex, truncus est regnum, folia tribus Ephraim, folia et rami cæteræ novem tribuum, *q. d.* Ultimus Samarie rex (qui est quasi Galgal enim Israelite abiecerat omne regimen tribu) vel, tam pollicentem quam sacrum. Pollicentem, quia Deo regi nolentem, in Galgal petierunt à Samuele dedit sibi regem, qui proinde dedit eis Saul. Sacrum, quia in Galgal statuerunt idola, quæ de spreto Deo, coluerunt. Ita S. Hieronymus, Theophrastus, Iugo, Lyranus, Vatablus et alii. De Galgal vide dicta cap. 1v, 26.

QUA IBI EXOSUS HABUI EOS. — Hebraicum *כי*, id est charissimos filios, qui erant eorum desiderium et deliciae; unde Chaldaeus vertit: *interficium eisecum coram pulchritudinem*. Proles enim sunt parentum pignora, et quasi visera. Mystice: radix regni et republicæ est Deus; hic enim regnum et rempublicam sustentat, augere, florere et fructificare facit. Ita S. Hieronymus, qui rursum per radicem accipit Patriarchas Israelis,

puta Abraham, Isaac et Jacob. Hi enim licet in se vivi, aridi tamen, et quasi mortui, erant suæ soboli degeneri, puta Israelitis idololatri; quia eos aversabantur, nec eos merito et pœcæ suæ jubabant.

47. ABIECIET EOS DEUS MEUS (NON ILLORUM): QUIA NON AUDIERUNT EUM: ET ERUNT VAGI IN NATIONIBUS. — Hoc est quod deplorat Jeremias *Thren.* 1, 8:

«Peccatum (fornicationis spiritualis, puta idololatriæ; loquitur enim de Jerusalem quasi de virgine meretricante) peccavit Jerusalem, propterea instabilis facta est,» *q. d.*
 «Abieci oculos hoc agrè tulli tra mariti, impo suam voluit remanere domum.
 Inde vagi, hoc illic incertis sedibus erras:
 Nulla tibi domus est, cum sit ubique domus.»

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, comparat Israel vitum frondosum, sed fructibus vacuum, quod Dei optibus abusus sit ad augendum cultum idolorum, ideoque minatur ei excidium, quodque idolum ejus, puta vitulum aureum, defretur manus regi ulteri, scilicet regi Assyriorum; tantisque strages et erummas, ut dicitur sint monibus: Operiet nos; et collibus: Cadite super nos. Adhucque id jure fieri, quia priscum est hoc Israelis peccatum, puta ex diebus Gabaa, in quo pertinaciter persistit, quod non nisi excidio extirpari potest. Secundo, vers. 11, comparat eum vitulo amanti trituran, id est, fruges et opes, unde ait: Hactenus arastis impietatem, iniquitatem messuistis; nunc sapite, ac seminate in justitia, ut melius in ore misericordiarum. Denique, vers. 14, si in impietate persistit, minatur quod Bethel, id est, idola Bethel perdent eos sicut Beth Ariel, id est, domus Gedonim, perdituri Salmanam cum Madianitis (1).

1. Vitis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei: secundum multitudinem fructus sui multiplicavit altaria, juxta ubertatem terræ suæ exuberavit simulacris. 2. Divisum est cor eorum, nunc interibunt: ipse confringet simulacra eorum, depopulabitur aras eorum. 3. Quia nunc dicent: Non est rex nobis: non enim timeamus Dominum: et rex quid faciet nobis? 4. Loquimini verba visionis inutilis, et ferietis fœdus: et germinabit quasi amaritudo judicium super sulcos agri. 5. Vacca Bethaven coherunt habitatores Samaria: quia luxit super eum populus ejus, et auditus ejus super eum exullaverunt in gloria ejus, quia migravit ab eo. 6. Si quidem et ipse in Assur delatus est, manus regi ulteri: confusio Ephraim capiet, et confundetur Israel in voluntate sua. 7. Transire fecit Samaria regem suum quasi spumam super faciem aquæ. 8. Et disperdentur excelsa idoli, peccatum Israel: lappa, et tribulus

(1) Totum hoc caput, ut recte observat post Sanctium Rosenmuller et Ackermann, in enumerandis peccatis Ephraimitarum, illorumque propterea supplicium amplificato versatur. Vaticinium regnante Hosea, vel saltem sub ultimo regni ejus tempora editum esse, videntur probare vers. 3, 5, 15 (in *Hebr.* xv). Mauer tempore quod primum inter et alterum in terram Ephraimitarum à Salmanasare susceptam expeditionem interfecto, compositionem putat. In quam sententiam venimus hæc mox ratione, inquit, quod qui vers. 14 vocatur Salmanam, vix dubium est, quin Salmanasars, et quæ ibidem memoratur *בית אריאל* *bet Ariel*, oppidum maxime probabile est, esse *Arbel* *Gathææ*, diruta à Salmanasare, cum primum in regiones Israelitarum invasionem fecisset. Quid? quod ex vers. 6 colligi potest, in lucem orationem emissam esse tum demum, cum Hosea rex in auxilium Sœ, Ægyptiorum regem, vocasset: cf. etiam vers. 4 et 13.

consiliorum, et fraudes potissimum et perditionem in ipsa etiam fœderibus solemnissime sancitis, 4.
 Secundo, predicto penam culpæ correspondentem, primo, destructionem idololatriæ, per vitulum abductum, sacerdotem et populum afflictam, 5, 6; secundo, abolitionem regni et regis, 7; tertio, eversionem et vastitatem sacrorum, ac populi desperationem, 8.
 Tertio, comparationem facti operis cum penâ: primo, refertur indulgentia facta Gabaitis, quorum reliquia remanserunt in populo et regione, nec nisi post duplicem victoriam subactæ fuerant, 9; secundo, statuitur pena gravior Israelitis, qui cum præ Gabaitis peccatis, duplîci corporali et spiritali scortatione, peccaverint, primo hostili incurra victi, Deo urgente, omnes sine exceptione deportabuntur, 10; tertio, addit quod hotenus Israel vel facilia tantum et proficua opera obibat; sed nunc una cum Juda, imposito etiam gravi jugo, subitit difficulta et sterilia, 11; quarto, inhaerens tropo abagricultura sumpto, pergit Propheta in adhortatione ad rite operandum, exposita fructibus spæ, et vigante adhuc temporis opportunitate, 12; quinto, 13, cum ne ad meliorem frugem rediret, quoties ad penitentiam et pietatem exhortatus est, toties quasi de

ascendet super aras eorum : et dicent montibus : Operite nos : et collibus : Cadite super nos. 9. Ex diebus Gabaa peccavit Israel, ibi steterunt : non comprehendet eos in Gabaa prælium super filios iniquitatis. 10. Juxta desiderium meum corripiam eos : congregabuntur super eos populi, cum corripientur propter duas iniquitates suas. 11. Ephraim vitula doli dicitur, et ego transivi super palestritudinem collis ejus : ascendam super Ephraim, arabit Judas, confringet sibi sulcos Jacob. 12. Seminate vobis in justitia, et metite in ore misericordiae, innovate vobis novale : tempus autem requirendi Dominum, cum venerit qui docebit vos justitiam. 13. Arastis impietatem, iniquitatem messuistis, comeditis frugem mendacii : quia confisus es in viis tuis, in multitudine fortium tuorum. 14. Consurget tumultus in populo tuo : et omnes munitiones tue vastabuntur, sicut vastatus est Salmanna a domo ejus qui judicavit Baal in die prælii, matre super filios allisa. 15. Sic fecit vobis Bethel, a facie malitiæ nequitiarum vestrarum.

1. VITIS FRONDOSA ISRAEL. — Pro frondosa hebraice est *ppa boker*, id est evacuans; quia scilicet totam in frondes effundit, in easque sucum suum exhaurit et evacuat, ut nil, vel parum superisit quod in fructus et uvæ transferat. Unde Chaldaeus et Vatablus vocant : *Vitis vacua, vel dissipata*, id est *succo carens et humore*. Sic Nahum II, 2, dicitur : « Vastatores dissipaverunt eas : » hebraice eleganter *bekakim bokerim*, id est evacuatores evacuaverunt eos, hoc est predatores predati sunt eos. Hinc et « Aquila, » ait S. Hieronymus, *boker* interpretatus est *evacuans*, quam non aquosam vel *vacuam* possumus dicere, eo quod vini perdat se parum. Symmachus, *ὄψις ἄρα*, quate in frondibus creverit : vitis enim quæ putata a vitatore non fuerit, in flagella (id est palmites) frondesque luxuriant, et humorem quem debuerant in vinâ mutare, vana frondium et foliorum ambitione disperdunt. Talis fuit Israel, crescens in multitudine populorum, et non reddens fructus agricolæ Deo.

Adde deinde aliam, imo contrariam interpretationem : « Vitis, inquit, frondosa, sive juxta Septuaginta, *ὄψις ἄρα*, id est bonas habens propagines et flagella fructifera, multos botros attulit : et utrarum fecunditas ramorum magnitudinem conquivit, sed hæc quæ prius talis erat antequam offenderet Deum, postea abundantiam fructuum vertit in offensam multitudinem; ut quanto plures haberet populos, tanto plura edificaret altaria, et abundantiam terre numero vinearet idololorum (1). » Hæc deinde more suo tro-

pologie apposite adaptat hæreticis : hi enim similes, imo peiores sunt idololatris. Ratio hujus diversæ, imo contrariæ versionis et explanationis est, quod *boker* idem sit quod *evacuans* se, tam autem vitis se evacuare potest in frondes solas (ita ut nil, vel parum possit) suppeditare fructibus et uvis, aut partim in frondes, partim et magis in uvas, itaque erit frondosa, simulque fructifera. Sic Israel olim tempore Patriarcharum erat fructifer, id est affluens tum uvis et fructibus, hæc ac hominibus, juxta illud *Psalm. LXXVIII* : « Extendit palmites suos a mare usque ad mare, » tum pietate, Dei orna, bonisque operibus : ita S. Hieronymus, Haymo, Hugo, Lyranus et alii. Sic ait Isaias cap. VI, 7 : « Vinea Domini exercituum, domus Israel est : et vit Judda germina delectabile : » unde « fructus adequatissimus est ei, » id est fructus ejus respondit palmitum, quod est familiarum, multitudini; tot tulit fruges, quod numero incolarum alendo sufficerent. Verum prius verisimilius est : *boker* enim proprie evacuantiem se, id est vacuam et evandam significat, ut verit Symmachus, Aquila, Chaldaeus et Vatablus, quin et Septuaginta. Nam *ὄψις ἄρα* idem est quod bonos habens palmites, surculos luxurians : *ὄψις ἄρα* enim a Theophrasto, Columella et aliis vocantur palmites et pampini vitis, vel fasciculus sarmentorum vitis; unde ex eo fiebat *ἀμπύρα*, id est vitæ centurionales, quibus scilicet centuriones, *ἀνδράβητες* milites delinquentes. Hinc Macrobius vocat vitæ centurionalem, lege enim Romana sancitum erat, ut *cræves non viris cederentur*, sed *sarmentis vitæ*, teste *Vergilio lib. LVII*. Hoc facit quod Plutarchus in *Appollonem*, et ex eo Valerius Maximus lib. VI, cap. IV, scribit, Populum Legam a Romanis missum ad Antiochum Epiphaneum, ut eum juberet recedere ab Egypto, nec pugnare in Ptolemaeos, cum Antiochus moram faceret, deliberans quid esset responderurus, Antiochum *ἀμπύρα*, id est vitæ, circumscriptisse, eique dixisse : Non exilis hoc circumscriptibilem et stragisopory amodo, *comitæ scilicet et republicam victoris suis in felicitatem statum rediit*, *IV Reg. xvi, 35*.

culo, nisi responsum des mihi et Romanis; *ἀμπύρα* ergo idem est quod frondosa et pampinosa. Itaque de hac vinea in frondes evanescenti, id est de Israele in opes bonaque terre effuso, ait : « Fructus adequatissus est ei, » id est enim fructum tulit, quem promittebat pampinorum et sarmentorum læscivia, scilicet nullum verum et solidum, quia totus abiit in frondes et surculos, totus terrenis bonis inhians, isque et prolihus luxurians, atque in idolis accepta referens sprexit Deum, itaque nullum pietatis, timoris Dei et sanctitatis fructum dedit; non uvas religionis, sed labruscas protulit idololatricæ; ita S. Hieronymus, Vatablus, Arias, Prado in *Eccl. cap. xv, 2*; fructus enim respondens et adequatissus viti frondosæ, sunt frondes et labruscæ. Unde Vatablus verit : *Potentia vel effectus fructus? q. d. Non, nisi foliatum et futilem; alii verunt : Fructus mendicatur illi, id est fallit eum et frustrabit sua spe. Hebreum enim *ἀμπύρα* interpretatur, id est *adequatissus est*, si a *ἀμπύρα* scire, id est *admodum*, deducuntur, significat *multitudo*. Aliter Arabibus Alexandrinis verit : *Vitis florida habens ramos est Israel : multi sunt fructus ejus in tempore eorum*, puta multe in idolis victimæ et impietates; Arabibus Antiochenus : *Israel quasi vitis fertilis, et fructus ejus factus est ei*; Syrus : *Vitis pampinorum (pampinosa) Israel, quæ fecit fructus secundum multitudinem fructuum ejus, multiplicaverunt altaria*. Juxta hoc Sanchez sic explicat, *q. d. Israel quasi vitis, ut frondes, ita et fructus multos protulit, et opibus abundavit, sed has omnes suis idolis impendit, plures impensurus, si plures habuisset. Alii, q. d. Vitis evacuat : id est dementat Israelæm. Nam « fornicatio et vinum auferunt cor, » cap. IV, 11. Sic Jeremias, cap. II, ait, *evacuabit, id est evacuabit terram ejus*. Chaldaeus hæc ad captivitatem referi : verit enim : *Vitis vastata est Israel, quæ erat plantata cum lege casqueperetur : et fructus respondet ei. Non opera ejus mole fructus exsultet. Vitis ergo vastata similem fructum feret, scilicet exsilium et captivitatem.***

Vinea est Ecclesia et omnia ei variis analogis.

Allegorice, vinea est Ecclesia, et tropologie, anima quevis fidelis, idque primo, quia antiquis, præsertim Patriarchis, potissimum prædium erat vinea. Itæ Noe mox a diluvio plantavit vineam, *Gen. cap. IX, 20*. Sic Deus Israelitis in terra promissa promisit vinea, *Deuter. cap. XI, 14*. Sic sponsa, *Cant. VIII, 12*, hereditatem suam vocat vineam : « Vineæ, ait, mea coram me est, » *q. d. Mihi carissima est et vicinissima, in ea vel juxta eam dego, illa oculis meis semper observatur. Solebant enim veteres, ut et moderni, in alio domus ad januam plantare vineam, ad umbra et ad amenitatem. Est enim vinea quid medium inter hortum et agrum : nam hic questuosus est, ille deliciosus; vinea est questuosa et deliciosa.*

Secundo, quia vinea maxime fructifera est, tum quia vinum fert, quod Deum benificat et homines, *Judic. cap. IX, 13*; tum quia nulla arbor

vite feracior, si ejus tenuitatem spectes; tum quia multe vineæ bene excolte copiosum dant fructum, uti fuit illa de qua Calo, quæ ex singulis jugeribus dabat decem vini culeos. « Efficacis exemplo, » ait Plinius lib. XIV, cap. II, non maria plus temerata conferre mercato, non in rubrum litus Indicumve merce pelitas, quam solum raris larem. » Hinc Sapiaientia sese edocet : « Ego, ait, quasi vitis fructificavi, » *Eccl. cap. XXIV, 23*. Talis vitis fuit S. Polycarpus, discipulus S. Joannis Apostoli, christianorum in Asia doctor, pater, et dux ad martyrium, de quo proinde vere Poeta :

Fructificas, Polycarpe, Deo, more, ore et amore :
A fructu merito nomen et omnia habes.

Nimirum polycarpus poscit, amat et provehit Deus, non polyphyllos; fructiferus, non frondosus. Denique vinum quod profert vitis, ita vires hominis reficit et recreat, ut non tantum lac senem, sed lignum vitæ, imo vita hominis dici possit.

Tertio, quia vinea jucundissima est, sive ordines vitium, vel pampinos, sive botros veracitatis et ribescentes spectes. Quocirca sponsa sponsam ad ambulandum per vineam invitat in Cantid. Denique musti ex uvæ rebus expressi tanta est vis, ut lagenas et vasa sæpe diffingat, ut homines non tantum ebrios, sed et mentis impotes, et quasi amentes efficiat.

Ita Ecclesia et anima fidelis, primo, est prædium Deo charissimum; secundo, fertilissimum bonorum operum; tertio, amantissimum; quarto, efficacissimum : licet enim exterius instar ligni vitis sit vilis et despecta, interius tamen habet succum vivificum, puta spiritum Christi, quo languidi et quasi emortui reviviscunt, incalcescunt, alioque Dei amore inflammant ad ardua virtutum opera. Hæc ergo est vinum germinans virginis, id est castos et immortales : virgo enim, vivido roseoque colore florescens, juventa nunquam senescens et immortalis vitæ est symbolum; ita Prado loco citato. Et S. Bernardus, *serm. 63 in Cant. : « Viro sapienti, ait, sua vita vinea est, sua mens, sua conscientia : nil quippe incultum desertivum in se sapiens derelinquit. » Et mox : « Cui virtus vitis, cui ælio palma, cui vinum testimonium conscientie, cui ligna torcular expressionis, sermo, cogitatio, conversatio, » si quid aliud est ex eo, quidni totum Dei agricultura, Dei edificatio est, et vinea Domini sabach? » Vineæ ergo hæc non tantum frondosa, sed et florens, fructifera et vinosa est. Idem, *serm. 63, Ecclesiam vocat « vineam grandem nimis, » Domini plantatum manu, redemptam sanguine, rigatam verbo, propagatam gratia, fecundatam spiritu. Et serm. 68 : « Si vineæ animæ flos, opus, odor opinio est, fructus quid? martyrium. Et vere fructus vitis, sanguis est martyris. Quidni mustum rubens, probatum, pretiosum, plane de vinea Serec, torculari**

ibi steterunt, — q. d. A diebus Gabaa, in idololatria Michae immobiles persisterunt, ut patet *Judic.* cap. xviii, 30 et 31, regue ac Gabaae in defensione stupri. Na Theodoretus et Theophylactus. Persisterunt, inquam, usque ad Jeroboam, qui idololatriam in vitulis suis renovavit et auxit. Aliter Rupertus et Lyranus, q. d. Cum Israeliae vindicassent stuprum Gabaa, ibi steterunt, nec perrexerunt vindicare gravius scelus, puta idolum Michae, uti facere debebant. Aliter et Clarus, q. d. In Gabaa unanimiter steterunt Israelite ad ultionem scleris, et conspirarunt ad vindicandum stuprum.

NON COMPREHENDIT EOS IN GABAA PRAELIUM (est hebraismus: cum enim ait, « in Gabaa, » subauditur particula similitudinis *sicut*, q. d. « Comprehendit » Israelitas « praedium, » at « non » tale quale fuit Gabaiarum, vel sicut fuit « in Gabaa, » super (id est contra) FILIOS INIQUITATIS, — puta Gabaias, qui abusi erant uxore Levitae; sed longe gravius, quo scilicet plane excindetur tam Samaria, quam rex et regnum totum Israel.

Aliter a Castro, q. d. In Gabaa filios iniquitatis, id est Gabaias, non comprehendit praedium Israelitis victis et casus est. Verum obstat quod ait, « comprehendet » in futuro : loquitur ergo de futuro, non de praeterito. Adde sensum illum videri extra propositum, et difficulter toti sententiam adpartari.

10. IUSTA DESIDERIUM MEUM CORRIPIAM EOS (q. d. Cum omnes sicut et conspiciunt in prisca idololatria, quam experunt a tempore Michae, desidero et vivo eos insigniter corrigere et castigare. Meo ergo metu et providentia) CONGRUADUNTER SUPER EOS POPULI (Assyrii), CUM CORRIPIENTUR (id est punientur) PROPTER DEAS INIQUITATES SUAS, — puta duos vitulos (est metonymia : idololatria enim ponitur pro ipso idolo) quos coluit, scilicet unum in Bethel, quam vers. 1 vocavit « Bethaven; » alterum in Dan, ubi primitus fuit idolum Michae in diebus Gabaa, uti innot. vers. 9 : ita S. Hieronymus, Haymo, Hugo, Lyranus et Clarus : qui secundo, « duas iniquitates » accipiunt duplicem idololatriam, scilicet unam priscae idoli Michae in diebus Gabaa, alteram recentem vitulorum Jeroboam. Tertio, Arias exponit, q. d. Gabaias unam stupri iniquitatem admitterunt; hi vero duas, puta fornicationem et idololatriam. Quarto, S. Hieronymus addit unam iniquitatem esse, quod non colerit Deum; secundum, quod coluerit vitulos. Simile est *Jeremiae* cap. ii, 13. Interpret noster hebraeum *ידן אסרם* accepit quasi derivatum a *אסר*, id est corrumpere. Ordines enim verborum imperfectorum, quae sunt *אסר אסר*, et *אסר אסר*, saepe commutantur, ita ut unum ab alio rudes et tempora mutentur. Recentiores vero proprie *אסרם* ab *אסר אסר*, id est vincire, ligare, derivant; unde vertunt : Cum colligant, vel conjunxerint se in duobus jugeribus,

vel sulcis; huncque dant sensum, ut sit metaphora a jugo, vel a pari boum arantium, q. d. Sicut duo boves uno jugo constringuntur ad arandum, et ad sulcandos agros, v. g. duo jugera; ita Israel et Juda conspirabunt in eandem idololatriam, puta ad colendos duos vitulos aureos. Cum ergo uterque sic conspiraverit, tunc utrumque, quasi duos boves colligatos, cedam et maclabo. Addit Chaldaeus, q. d. Sicut Israelite laborarunt in cultu duorum vitulorum, ita ipsimet capti et constricti ab hostibus, quasi duo illi vituli arantur; damna bit enim eos hostis quasi boves et mancipia ad aratum et ad agriculationem. Ubi adverte : Pro iniquitates hebraice est *עונות* *onoth*, quod Chaldaeus, R. David, Vatablus et alii vertunt, *jugera*, vel *sulcos*. Verum aliis punctis legendum est *עונות* *avonoth* : aut certe *onoth* per crasin ponitur pro *avonoth*, id est iniquitates; ita enim vertunt Septuaginta, Noster, Arias, Pagninus, Forsterus in *Lexico*, et alii; nusquam enim alibi uno significant jugerum aut sulcum.

11. EPHRAIM VITULA DOCTA DILIGERE TRITURAM. — Sicut vers. 1 Israelem comparavit viti frondose, sed fructibus vacuae; ita hic eundem comparat vitule, quae aravit impietatis; et messuit iniquitatem : in eaque metaphora persistit usque ad finem capitis (1). Porro alludit ad multa : primo, in voce « Ephraim, » id est frugifer, fertilis, ad fertilitatem terrae Ephraim; secundo, in « vitula » ad aureos vitulos, vel potius vitulas, sive vaccas, ut dixi vers. 5, quas colebat, q. d. Ephraim colendo vitulas vitulatur, ostroque insanis agitatur quasi vitula. Tertio, « docta, » id est assueta, et vertit Vatablus et alii. Unde Lyranus vertit, *stimulata*, quod eodem modo potest : consuetudo enim illi erat pro stimulo. Alludit ad Apim, id est vitulum, quem Israel in Aegypto coluit; indeque ejus cultui se assuefecit, eique perimaciter adhaesit in Chanaan. Rorsum ad fruges copiosas Aegypti, quibus Israel insecutus in Aegypto, ad eas eorumque triturationem, aequae ad Apim, quasi earum datorum jugiter anhelabat. Quarto, pro trituram hebraice est *לולס* *lulus*, id est ad tritandum, puta ad excutendum grana et segete. In Palestina enim, aequae ad in Italia, Canariis aliisque regionibus grana excutunt, non homines ligneis flagellis, ut faciunt Germani et Galli, sed boves et vaccae, sive pedibus et ungulis segetem calcando et terendo, sive, ut ait S. Hieronymus, ferros orbis super acervum segetum trahendo. Quinto, in voce « docta » et « diligere, » significatur vitulas ad hanc laboriosam trituram conducere per pabulum, quod ex area capiunt, sed sensim : saepe enim laxantur; itaque se pabuli discunt sponte ad arcam, et ad tritandum

(1) Hujus comparationis talis est summa : sub priori imaginis membro Israelitas hic usque hunc virum et genio indulsisse vates docet; praeterea vero jamjam futurum dicit, ut amissa libertate opera servilia facere co-

redire; eo quod dum tritulant, subinde segetem ore capere, et eaque edere sinuntur, juxta legem *Deuter.* cap. xxv, 4.

Sensus ergo hujus allegoriae est, q. d. Ephraim instar vitulae amantiss trituram et triturationem, eique assuefacte, didicit idola colere, et idololatriae se assuefecit; ac licet subinde ea dimiserit, tamen mox ad ea recurrit : quia per ea sibi frugibus ditari, divesque fieri et prosperari videbatur. Unde labores et molestias, quas in idolorum cultu sustinet, vel non sentit, vel facile superat, quia ex eo putat se frui libertate, opibus rerumque copia. Ita Rupertus, Haymo, Lyranus, Hugo. Notat S. Hieronymus, « docta » significare consuetudinem et amorem. « Ephraim, inquit, similis est vaccae, vel vitulae, quae a juventute sua didicit arcam trahere, et ferros orbis super acervum segetum trahere; ut palea a tritico separantur; et non solum didicit, verum nimia consuetudine cepit amare quae didicit, » etc.

Aliter explicat Vatablus, q. d. Ephraim mavult triturare quam arare, id est mavult comedere quam laborare; unde est mstr vitulae saginate pinguis et obesus. Et alii : Ephraim, inquit, amat trituram, id est regnum, quo tritaret, id est sibi subdat, et tributis exhaustis alias tribus et gentes. Hinc

Tertio, Septuaginta pro trituram vertunt, contentiorem et vexationem : Ephraim, inquit, vitula docta diligere vixit, id est contentiorem; sicut enim tritura affligit et vexat segetem, ita contentio vexat homines, praesertim subditos. Aut potius, ut Theodoretus, Cyrillus, Theophylactus et S. Hieronymus, contentio haec est cum Deo. Sicut enim vitulus trituras contendit cum segete, ut ei grana adimat et excutiat; ita Israel contendebat cum Deo, nec ejus jugum suscipere volebat, sed illud excutiebatur; quocirca ego, inquit Deus, collum ejus obesum et superbium preman et subigam per Assyrios. Versioni Septuaginta consentit Chaldaeus, qui vertit : *Similis est domus Israel vitulae quam arare docent, et non discit.* Perperam Leo Castrius pro vixit legit vixit, id est vitoriam, q. d. Ephraim assuetus fuit non domari et vinci, sed vincere, ut ait S. Cyrillus. Sensus tamen eodem redit.

Verum prima expositio est genuina. Est enim adagium, significans indolem, usumque et morem Israelis, quo assuetus libertati, gula et ventri, ardentem et constanter diligebat idola, quasi per ea libertatem et gulam suam expereret. Alludit ad ingenium meretricium; haec enim sunt et vocantur vitulae lascivientes. Meretrices enim assuecte amasiis, scortationis et symposiis, ad ea jugiter redeunt, nec illis vel amiorum monitis, vel amiorum contumeliis, vel lue venerae, dolore et sordibus, vel infamia, etc., ab illis avocari se sinunt, sed ad illa semper revertuntur veluti canis ad vomitum, etiamsi cum dolore, labore et confusione turpitudinem suam explant.

Sic et Israel assuetus idolis, et idololatrarum gentium commerciis, cum quibus epulabatur, quibusque se ditari putabat, nullis Dei minis, plagis, aut probris ab eis vocari poterat; sed quasi vitula et meretrix lascivens, cum his comedebatur et scortabatur assidue. Ita Martinus de Roa, lib. III *Singul.* cap. xiii, et Delrio, *adagio* 954.

Moraliter, hinc discit quanta sit vis consuetudinis, praesertim meretriciae. Valgo et vere dicitur : « Consuetudo est altera natura. » Et Sapiens, *Prov.* cap. xxi, 6 : « Adolescens iuxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea. » Unde S. Gregorius, lib. XX *Moral.* cap. xvi : « Vitula, ait, triturae laboribus assueta, relaxata plerumque ad eundem laboris usum, etiam non compulsiva revertitur. Ita pravorum mens hujus mundi servituti dedita, et rerum temporalium fatigationibus assueta, etiamsi sibi libere vacare liceat, subsesse tamen terrenis sudoribus festinat, et usum miseram conversationis trituras laboris querit, ut a jugo mundanae servitutis cessare non liceat, etiamsi liceat. » Et Rom. 10 in *Ezechiel.* : « Nonnulli, ait, ut in hoc mundo aliquid esse videantur, terrenis laboribus insudant, insistunt causis, permiscunt jurgiis. Et quamvis se corpore defecere inter labores sentiant, amore tamen terrenarum rerum devicti, delectabiliter fatigantur. Quibus pro Prophetam dicitur : Ephraim vitula docta diligere trituram, etc. Rogant ut premanatur, grave se incurrisse periculum quietem putant, » Talibus congruit illud *Jobi* xxx, 7 : « Qui inter hujusmodi modi letabantur, et esse sub sentibus delicias computabant. » Et illud *Isaiae* cap. v, 18 : « Ve qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, et quasi vinculum plaustrum peccatum. » Vide ibi dicta. Vide et S. Augustinum, lib. VIII *Confess.* cap. v, ubi se a concubinitate, cui assueverat, non potuisse expedire narrat, etiamsi is displiceret, ideoque gemeret et suspiraret, donec efficaci Dei gratia tactus, nodum hunc quo concubinae alligabatur discidit. Sic et hodie qui tractant animas, audiunt saepe concubinatarios, usurarios, ebriosos, etc., suam infelicitem plangentibus, sibi indignantes, quin et vere patientes, qui lamen data occasione ad vomitum statim redeunt. Nam, ut ibidem ait S. Augustinus : « Ego suspirabam ligatus non ferro alieno, sed mea ferrea voluntate. Velle meum tenebat inimicus, et inde mihi catenam fecerat, et constrinxerat me. Quippe ex voluntate perversa factus est libido; et dum servituri libidini, facta est consuetudo; et dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. Quibus quasi anulus quibusdam sibi met innoxis, unde catenam appellavi, tenebat me obstructum dura servitus. »

Nota secundo, Israelem vocari vitulam, quia vitulando cum vitulis, vitula potius erat quam homo. Pulchre Boetius, lib. IV *Consol. philosoph.* prosa 3, ostendit quomodo vitum hominem sua humanitate dejiciat, et in bestiam transformet :

« Avaritia, inquit, fervet alienarum opum violentus ereptor? Similem lupi dixeris, Ferox atque inquietus linguam litigis exerceat? Cani comparabilis, insidiator oculis surripuisse frandibus gaudet? Vulpeculis exsuetur. Ira intemperans fremit? Leonis animum gestare credatur. Pavidus ac fugax non metuenda formidat? Cervi similis labeatur. Segnis ac stupidus torpet? Asinum vivit. Levis atque inconstans studia permutat? Nihil ab avibus differt. Fœdis immundisque libidinis immergitur? Sordida suis voluptate definetur. Ita fit ut qui probitate deserta, homo esse desiderit, cum in divinum conditionem transire non possit, vertatur in belluam. »

ET EGO TRANSIVI SUPER PULCHRITUDINEM COLLI EJUS. — Vatablus: *Et ego transivi cervicem ejus pinguem, q. d. Quia Ephraim, id est Israel, pertinaciter diligit trituram idolorum, ex eaque facta est pinguis et obesa, ut ipsa putat; « et, » id est idcirco, ego transivi, id est transibo super pulchrum, pingueque collum ejus, et tumentes ejus cervicum toros jugo imposito edomabo, ait S. Hieronymus, scilicet per Assyrios. Nota: Transit Deus, cum plagas infligit; hinc transire in Scriptura significat punire. Ita transivit per domos Egyptiorum, occidens primogenita eorum, indeque sanctum et nuncupatum est Pascha, *Exod.* cap. xii, 12. Ita S. Hieronymus.*

ASCENDAM SUPER EPHRAIM, — uti solet eques ascendere super equum; hoc enim est hebraicum ארכיב *arkib*, q. d. Deinceps omnino Israelem mihi subjugabo, faciamque ut Assyrii insendant in collum ejus, perinde ac Sapores Persarum rex consensurus equum, Aureliani imperatori dorsum quasi scabellum pium inscendebat. Idem fecit Tamberlanes Bajazeti Turcarum imperatori. Simili schemate ait Jeremias cap. xlvii, 20: « Vitula elegans atque formosa Egyptus; stimulator (hostis et vastator Nabuchodonosor) ab Aquilone veniet ei. »

ARABIT JUDAS (Nota hebraeam metaphoram, qua arare significat operari, arare et fabricare. Dicit ergo quod, cum Deus ultor ascendet super Ephraim, id est cum decem tribus subjugabit Assyriis, trahetque eas captivas in Assyriam, tunc Judas, id est decem tribus, hanc Israels cladem videntes, sibi que de eadem metuentes, respicient, et sub Ezechia pio rege aratrum legis resument, ideoque persistent in terra sua, ibique colent Deum verum: ac) CONFRINGET SIBI SULCOS (id est opera et idola) JACOB, — puta Israelis, sive decem tribuum. Ita Theodoretus et Theophylactus. Aut, q. d. Jacob, id est relicti ex decem tribubus, profugi ex Samaria, confugiant ad Judam, cum eoque in usum populum coalescent et conspirabunt in verum unum Dei cultum, uti in agriculture conspirant agricola, dum unus arat, alter sulcos et glebas confringit. Ita S. Hieronymus, Haymo, Albertus, Lyranus et alii. Huic accedit

Vatablus, verit enim: *Juda arabat, Jacob confringit et glebas; quod tamen alii paulo aliter accipiunt, q. d. Ephraim, id est Israel, dilexit trituram, id est regnum: ad Deum subjecit illum tribui Judae, et Judas arabat tanquam paterfamilias; Jacob vero, sive Israel, confringet et glebas, quasi minister et famulus. Duo ergo hic significantur: prius, quod Israel profugus conspirabit cum Juda in unum sceptrum unamque religionem; posterius, quod in hac re minor erit Juda, eique subditus subserviet; Juda enim tenuit sceptrum, juxta promissa Jacobi patriarchae, *Genes.* cap. xlix, 10.*

12. SEMINATE VOBIS IN JUSTITIA, ET METITE (id est metetis certissime. Imperativum enim usurpant Hebraei pro futuro, cum ejus certitudinem, quasi illa sit in manu nostra, denotare volunt) IN ORE MISERICORDIÆ. — Hebraice, *ad os misericordiæ*; et ita legit Origenes. tract. 12 in *Matth.*, et S. Ambrosius lib. *De Nativitate*, cap. vii. Jam misericordiæ tripliciter accipi potest: Primo, ut idem sit quod justitia, et significet opera pia, justa et sancta, q. d. Dale operam justis, piis et sanctis operibus; metetis enim et recipietis premium in ore, id est secundum mensuram misericordiæ, hoc est eorumdem sanctorum operum. Ita Chaldaeus, Theophylactus, Haymo, Hugo, Dionysius et alii. Os enim hebraice saepe significat capacitatem, proportionem, mensuram; unde *לפי lephi*, id est ad os, idem est quod secundum, juxta, pro ratione, mensura vel merito operum, cum de his agit, uti norunt hebraice periti, et docent Marinius, Pagninus et alii in *Leviticis*. Sic *Exod.* xii, 4, dicitur: « Assumet vicinum, etc., juxta (hebraice *lephi*) numerum animarum que sufficere possunt ad esum agni. » Et cap. xvi, 16: « Colligat unusquisque ex eo (manna) quantum sufficit ad vescendum; » hebraice *lephi aho*, id est secundum os cibi ejus, hoc est juxta edacitatem ejus, quantum os ejus potest capere et comedere. Sic et *Genes.* cap. xlvii, 12, de Joseph dicitur: « Alebat eos, omnemque domum patris sui, præbens cibaria singulis; » hebraice *לפי הרה lephi hattaph*, id est secundum os parvuli, hoc est, quantum quisque, etiam parvulus, comedere poterat. Porro misericordiæ in Scriptura saepe sumitur pro sanctitate et justitia, puta pro operibus sanctis et piis; quia propria sanctorum virtus et index est misericordiæ, uti ostendi *Daniel.* cap. iv, 24, et *II Corinth.* cap. ix, 8. Sensus est, q. d. Exercebo vos in actibus misericordiæ et justitiæ, id est quarumlibet virtutum, et referetis mercedem amplissimam, secundum os, id est amplitudinem misericordiæ et ditorum operum, que exercuitis. Explicat enim id quod dixit versus precedenti: « Arabit Judas, confringet sibi sulcos Jacob; » unde persistens in metaphora arationis et agriculture, explicans subdit: « Seminatio vobis in justitia, et metite in ore misericordiæ, » q. d. Estote justitiae, id est pietatis, misericordiæ ceterarumque virtutum

quasi arando seminaveritis, tantum messis et premii ex his percipietis. Huic Prophete adagio simile est illud S. Ephrem in serm. *ad Fratres*, tom. II: « Post formicam apis, post laborem requies » et fructus, post tribulationem refrigerium, q. d. Post labores formicæ colliges mel et favos apis. « Acerritatem enim laboris dulcedo quietis excipit, et asperitatem vitæ gaudium. » Sic Christus « favos post fella (crucis et passionis) gustavit, » ait Tertullianus lib. *De Corona militis*, cap. xiv.

Secundo, planius misericordiæ hic proprie accipi potest, et ad Deum referri, q. d. « Seminatio in justitia, » hebraice *justitiam*, vel *ad justitiam*, hoc est, justitiæ et sanctitatis semina, puta pia de Deo rite coleudo desideria et proposita cordi vestro inserite, ut inde opera justa et sancta germinet, sique metetis eorum segetem, id est mercedem amplissimam, quam Deus « in ore misericordiæ, » id est juxta misericordiam suam immensam, que merita nostra superat et vota, vobis promittit, et reipsa prestabit. Ita Vatablus qui vertit: *Seminatio vobis ad justitiam, metite beneficentiam*, scilicet Dei; et Septuaginta: *Seminatio vobis in justitia, videntem fructum vitæ*. Huic accedit explicatio Ribera: *Seminatio*, inquit, *opera justa, et metetis in ore misericordiæ*, id est quantum misericordiæ impeterit, hoc est largissime. Os enim subinde pro voluntate capitur, ut cum dicitur: « Percussit eos in ore gladii, » id est quantum gladius pœculere et occidere valebat et volebat, q. d. Omnes occidit, nemini peperit. Hæc explicatio subtilior videtur; planius et solidius dixerimus os significare amplitudinem, capacitatem, quantitatem, mensuram, q. d. Seminatio opera pia et sancta, et metetis secundum os, id est secundum capacitatem et amplitudinem misericordiæ Dei, hoc est, amplissimam ab eo mercedem recipietis, tantam scilicet, quanta decet Deum Deique misericordiam, que amplissima est, ut pote divina et immensa. Quosira ex Hebraeo verti potest cum Marino: *Metite ori misericordiæ; ori*, id est amplitudini, hoc est amplissime. Unde Syrus vertit: *Seminatio vobis justitiam, et metite os misericordiæ*, q. d. Ex semine justitiæ metetis os ipsius misericordiæ et gratiæ, ut illud totum, quantum quantum est, metetis et capiat. Porro misericordiæ hæc est remissio culparum precedentium, et penarum eis debitarum, ac presentium instantis excidii et captivitatis, q. d. Pareat vobis Deus, nec sinet vastari, quin et bonis temporalibus ac spiritalibus vos cumulabit, ut iis cumulatus est Judas sub Ezechia pio rege, ac liberatus de manu Salmanasar et Sennacherib.

Tertio, S. Ambrosius, lib. *De Nativitate*, cap. vii, *justitiam* accipit pro misericordiæ, uti accipitur *Psalm.* cxi, 9: « Justitia, » id est misericordiæ et elemosina, « ejus manet in sæculum sæculi, » et alibi. Et misericordiam proprie capit pro elemosina, q. d. Studele misericordiæ et elemosinae, et ampliam ejus mercedem recipietis, juxta illud *II Corinth.* ix, 6: « Qui parce seminat, parce et metet; et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet. » Sed au. « Ambrosius: « Bonorum enim fructus numerum in eos ipsos qui contulerunt convertuntur, et gratia liberalitatis in auctorem boni operis redit. Denique scriptum est: Seminatio vobis ad justitiam. Esto spiritalis agricola, sere quod tibi prosit. Bona satia in corde viduarum. Si terra tibi reddat fructus uberiores quam acceperit, quanto magis misericordiæ remuneratio reddet multipliciora quam potest? » Deus enim liberalior est, quam sit terra vel natura. Si ergo terra ex uno semine dat centum, imo subinde trecenta grana; multo magis Deus pro una elemosina dabit centum, trecentas, imo mille. Rursus, bonum opus semen est melioris, flumilis tibi, inde incitatis ad magis te humiliandum. Oras, magis cupis orare. Das elemosynam, plura dare exoptas. Nam uti somnus somnum, ita virtus virtutem addeat: labor labore, vigilia vigiliis pariunt, uti aiebat S. Dominicus Loricatus.

Quarto, pro misericordiæ hebraice est *חסד chesed*, que vox tam pietatem quam misericordiam significat. Unde vertit Marinius: *Metite ori pietatis*. Proprie enim hic agitur de operibus piis, quibus colitur Deus, que contraria sunt operibus impietatis, quibus Indei colerent idola, de quibus subdit vers. 13: « Arasti impietatem, iniquitatem messuisti, » q. d. Estote justii et pii in Deum, et Deus vicissim pius, fidelis ac beneficus erit in vos; sicut antea cum impij eratis in Deum, Deus pariter quasi iniquum, id est minus humanum et maleficum, se vobis exhibuit. Primus sensus, et magis secundus, planissimus et plenissimus est, huncque quantum in se complectitur. Quarto favet Arabicus, dum vertit: *Inquirant Dominum, et veniat fructus justitiæ eorum*.

Symbolice S. Hieronymus, Haymo, Arias et Hugo sic exponunt: *Seminatio in lego, et metetis in gratia, q. d. Studele legi, o Israelite, ita preparabilis vos ad gratiam Christi. Lex enim Moysi fuit lex justitiæ et rigoris, lex vero Christi est lex gratiæ, amoris et liberalitatis. Unde subdit: « Tempus autem requirendi Dominum. »*

Anagoge S. Bernardus, *De Convers. ad Clericos*, cap. xv: *Seminatio in gratia, et metetis in gloria; seminatio in terra cum labore, et metetis in celo cum júbilo. « Nec enim, ait, opera postea transcunt, ut videntur, sed temporalia queque velut æternitatis semina jacuntur; stupebit insipiens, cum ex hoc copioso semine copiosam videbit exurgere messem. » Nota opera bona esse semina beate æternitatis, idem, serm. *De S. Benedicto*: « Seminemus, inquit, hominibus exemplum bonum per aperta opera; seminemus angelis gaudium magnum per occulta suspiria. Seminatio et vos, quia tam nulli ante vos seminaverunt: fructificatio, quia vobis seminaverunt. O Genus Adam,*

quam multi seminaverunt in te, et quam pretiosum semen, quam male peribis, et quam merito: si perierit in te, tantum semen, simul et seminatum labor! Seminavit in terra nostra Trinitas, seminaverunt Angeli pariter et Apostoli, seminaverunt Martyres, Confessores et Virgines, etc. Seminavit Pater panem de caelo, Filius veritatem Spiritus Sanctus charitatem. Apostoli ibant, et flebant mittentes semina sua: venientes autem veniant cum exultatione, portantes manipulos suos. Duo manipuli sunt quos queris, honoris scilicet et quietis. Qui seminaverunt laborem et utilitatem, metent honorem pariter et quietem.

INNOVATE VOBIS NOVALE. — « Novale » est ager novus, cum scilicet in excisis spinis, lollis herbisque noxiis, primo colitur et seritur, q. d. Evellite e corde vestro lolla cupiditatum et spinas vitiorum, quae crebro repullulant, ut innovati, velut novus ager, semen divinum gratiae et virtutum excipiat. Vatablus verit: *Arate vobis arationem*, sique explicat, q. d. *Interim preparate corda vestra ad adventum Christi*. Septuaginta verunt: *Illuminate vobis lumen scientiae*, id est, ut Theophylactus: *Illustrate lucernam mentis vestrae animae cogitationis Dei, deficientes ab idolis, eorumque tenebris et erroribus*. Hebraei enim *וְנִירְסֵלְעוּ* solum et derivationem tam luminis, quam fluminis, aequae ac agrorum significat. Quocirca recte S. Clemens Romanus, lib. II *Consti. Apost.*, cap. v: « Habe, inquit, curam verbi, Episcopo, ut possis omnia secundum verbum interpretari, ac multa doctrina populum tuum copiose nutrias, et illustratione legis illumines. Accende vobis, ait Dominus, lumen cognitionis, dum tempus est. »

Moraliter, ex hac versione Septuaginta docet S. Ambrosius, cognitionem sui debere praecedere cognitionem Dei, nec nisi per illam, perque bona opera ad hanc perveniri. Audi eum in *Psalm.* cxvii, octonario primo: « Seminate vobis ad justitiam, vindemiate ad fructum vite, illuminate vobis lumen cognitionis: non prius illuminate, sed seminate: nec solum prius seminate ad justitiam, sed etiam vindemiate, inquit, ad fructum vite, et sic illuminate lumen cognitionis, ut perfectio non solum consistit, sed etiam receptis fructibus approbetur. » Per lumen enim cognitionis, S. Ambrosius hic et clarus, lib. *De Isaac* cap. iv, accipit perfectionem charitatis. Plenius vero et piectius S. Bernardus, serm. 37 in *Cant.*: « Seminate, ait, vobis ad justitiam, mette spem vite, et tunc domum illuminate vobis ait, lumen scientiae. Ultimum posuit scientiam tanquam pieturam, quae statum habere nequeat super inane; et inde illa duo promisit et subiecit illi, tanquam si solidum aliquid picture substerneret. Securis iam intendam scientiae, si vite prius per beneficium spei securitatem acceperit. Tu ergo seminasti tibi ad justitiam, si ex vera notitia tui evigilasti timere Deum, temetipsam humiliasti, fudisti lacrymas,

elemosynas profundisti, jejuniis et vigiliis afflixisti corpus, si pectus tusionibus, oculos clamoribus fatigasti. Hoc siquidem seminare est ad justitiam. Semina sunt bona opera, bona studia, semina lacrymarum sunt. Ibant, inquit, et flebant mittentes semina sua. » Ideo metent manipulos gloriae, quin et statim metant spem vite et gloriae futurae. Et *epist.* 108: « Veram scientiam, inquit, soli Christi discipuli, id est mundi contemptores Dei munere assequuntur. Nec enim hanc lectio docet, sed unctio: non littera, sed spiritus; non eruditio, sed exercitatio in mandatis Domini. Seminate, inquit, vobis ad justitiam, mette spem vite: illuminate vobis lumen scientiae; vides, quia non recte proditur ad lumen scientiae, nisi justitiae germin procedat ad animam, ex quo formetur granum vite, et non paucula gloria. »

Huc accedit S. Hilarius, qui in *Psalm.* cxvii sic agit et explicat: « Serite in justitia (alii legit, in justitiam) vosmetipsos, et mette vos in fructum alii, in fructum) vite, et illuminate vos in lumine scientiae. Non illuminatio primum, sed ratio nostra praecipua est, ut cum ante nosmetipsos, id est vite nostrae usum, in spem fructum servaverimus, deinde cum quae sata sunt messuerimus, tunc nos in lumine scientiae illuminemur. Tenebras igitur hic ordo est rationis, messis et illuminationis. Plures enim nostrum illuminae se priusquam serere ac metere festinant, cum satio atque messis quaedam consequendi luminis preparatio sit. »

TEMPS ACTER REQUIRENDI DOMINUM, CUM VENIET QUI DOCEBIT VOS JUSTITIAM, — q. d. Cum venerit Christus doctor justitiae, tunc erit tempus inquirendi ea quae Dei sunt et salutis: illud ergo observate, o Israelitae, et ne sinatis illud vobis elabi et effluere; ita S. Hieronymus, Haymo et Hugo, qui censent Prophetam hic de more avoiate ad Christum.

Secundo, Lyranus haec de Ezechia explicat: hic enim reduxit populum ad Dei cultum, itaque fuit doctor justitiae, sed inchoate et imperfecte, eo quasi in typum Christi, qui plene et perfecte idipsum praestitit.

Tertio, pro eum venerit, ex Hebraeo, Septuaginta, Vatablus et alii vertunt: *Donec veniat, et desuper super vos justitiam, q. d. Nunc est tempus querendi Dominum, vosque preparandi ad adventum Messiae; ille enim veniens docebit vos, imo dabit veram justitiam, qua coram Deo justis sitis, filii et heredes regni ejus. Unde Chaldaeus verit: *Recipite vos ad timorem Domini: nunc enim revelebitur, et afferet vobis justitiam; ita veteres Hebraei apud Galatinum, lib. III, cap. xxix; Theophylactus, Vatablus et alii.**

Moraliter, dice hic uti tempore gratiae et salutis, dum datur: nam post hoc tempus non erit aliquid gratiae, sed justitiae. Pulchre S. Ephrem, tract. *De Morte*, tom. I: « Nemo, ait, finis nuda-

jinis mercataram exeret: neque ille qui post certamina accedit, coronatur; neque qui jam confecto bello venit, laudem consequitur. Merito ergo nec is qui vita jam exacta post mortem pietatem exeret, plus esse censendus est. » Pendent hoc temporiperde.

13. ARASTIS IMPIETATEM (Hebraei *וְשָׂרָה* *charas* significat primo, arere; secundo, fabricare; tertio, machinari; unde primo exponas, q. d. Ager quem arastis hactenus, et semen quod seminastis, fuit impietas, ac consequenter seges non fuit alia quam impietas, q. d. Nihil cogitastis aliud, quam impietatem impietati addere, scelera sceleribus eundare. Secundo, q. d. In corde vestro extirpastis sulcos et semina pietatis, cogitationis cultusque Dei, ac duxistis et seminastis semina impietatis et idololatriae: ideoque) INIQUITATEM messistis. — puta fraudes, dolos omneque nefas in Deum et proximum operati estis. Ex corde enim impio et iniquo, non nisi impietatis et iniquitatis fructus et opera proveniunt. Rursum, q. d. Ex impietate in Deum prodiit omnis iniquitas in proximum, ut docet Apostolus, *Roman.* I, 28 et 29. Ita S. Hieronymus. Tertio, iniquitas accipi potest pro poena iniquitatis, puta pro depredeatione et captivitate, q. d. Perperastis culpam iniquitatis, hinc ejus poenam, puta spoliationem ab Assyriis et captivitatem, Iudis et sustinetis; ita Theophylactus. Opponit enim Propheta hunc versum 13 versus 12, q. d. Hactenus arastis et seminastis impietatem, ideoque iniquitatis hujus poenas messistis: deinceps ergo sapite, et seminate in justitia, ut metatis misericordiam et beneficentiam Dei; alioqui si persistatis in scelere, certo vatabimini et excindemini, ut sequitur.

CONSIDISTIS FRUGES MENDACII, — id est mendacem et fallacem. Nota: Fructus et fruges dicuntur mentis, cum tantum non reddunt, quantum in germine promittebant, puta cum seges siccitate vel ariditate in agro deperit, aut in horreis a vermicibus, aut vento aereve corrupto alteritur, consumitur et evanescit, q. d. Simili modo vos, o Israelitae, ex vestra impietate et idololatria non percipietis pacem, prosperitatem, rerum copiam, quae sperabatur, et quaeque pseudoprophetae vobis promittebant.

Topologie, omnis gulosus, omnis avarus, omnis luxuriosus, omnisque impius comedit vobum mendacii. Nam, ut ait S. Hieronymus, « gulosus cor habet in ventre, Inseivus in libidine, cupidus in luxu. » Lucrum autem mendax est, libido mendax, gula mendax: nec enim satiant appetitum, nec veram afferunt delectationem, sed fucantur umbraticum et evanidum, unde *Psalm.* III: « Filii hominum, ut quid diligitis vanitatem, et queritis mendacium? »

Praeter S. Gregorius, homil. 36 in *Evangelio*, docet hoc distare inter delicias corporis et cordis, quod a corporales, inquit, deliciae cum non habentur, grave in se desiderium accendunt; cum

vero avide eduntur, comedentem protinus in fastidium per satietatem vertunt. Ad contra spiritales deliciae cum non habentur, in fastidio sunt; cum vero habentur, in desiderio, tanquam a comede amplius esuriunt, quanto et ab esuriente amplius comeduntur. In illis appetitus placet, experientia displicet: in istis appetitus est, et experientia magis placet. In illis appetitus saturitatem, saturitas fastidium generat: in istis autem appetitus saturitatem, saturitas appetitum parit. Augent enim spiritales deliciae desiderium in mente, dum satiant: quia quanto magis earum sapor percipitur, tanto amplius cognoscitur quod avidius ametur: et ideo non habite amari non possunt, quia earum sapor ignoratur: » vide eundem lib. XX *Moral.* cap. xvi. Accedit quod carnales deliciae spiritales et veras excendant, sique viam obstruant; dum ipsae sensus occupant, totumque hominem possident. Quocirca asserit vere S. Hieronymus, « animas in nimio sanguine et adipibus quasi luto involutas, nihil tenent, nihil coeleste, sed semper de carnalibus eructare, et ventris ingluviem cogitare. » Tertio, deliciae et divitiae sunt mendacium, quia pro delectatione ingerunt, desinuntque in fastidium et cruciatum tam animae, quam corporis. Ita Cicero, *Pro Caelio*: « Amores, ait, et deliciae mature et celeriter deflorescunt, et in omnibus rebus, voluptatibus maximis fastidium finitimum est. » Et Boetius, lib. III, *metro* 7:

Habet omnis hoc voluptas,
Stimulis agit juveniles,
Aplumque pro volantum
Uli grata mella fudit,
Fugit, et nimis teraci
Ferit leta coram moras.

Quocirca Epictetus, art. 120: « Dignus est, inquit, decorum convivia, qui rebus creatis moderato utitur; qui vero licitas etiam voluptates contemnit, non jam conviva Dei est, sed consors. »

QUA CONFUSUS ES IN VIIS TUIS, — in operibus tuis impiis, ac praesertim in cultu idolorum. Est enallage numeri: transit enim a plurali numero ad singularem, quia loquitur populo, qui singularis est, si ceterum species; pluralis, si capita et homines.

IN MULTITUDINE FORTIUM TUORUM, — tum civium, tum amicorum gentilium, tum idolorum; idcirco

14. CONSERVE TUMULTUS IN POPOLO TUO (cum te invadent hostes Assyrii), ET OMNES MUNITIONES TUAE VASTABUNTUR, SICUT VASTATUS EST SALMANA A DOMO (a familia, servis et militibus) EJUS QUI JUDICAVIT (ita legendum cum Hebraeis et Romanis, non *vindicavit*, uti legunt nonnulli codices Latini) BAAL, — puta a domo Gedeonis. Comparat enim excidium Israelis futurum per Salmanasar regem Assyriorum, excidio Medianitarum, quorum principes

erat Salmama, factio per Gedeonem *Judic.* viii, 2, et *Usaim.* lxxxi, 12. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Rufinus, Theodoretus, Rupertus, Albertus, Hugo et alii passim. Sensus ergo est, q. d. Sicut Gedeon occidit Salmama idololatram, hostem populi Dei; ita et Salmama cadet Israel, ob idola quae coluit in Bethel.

Nota primo: *Salmama* quem occidit Gedeon scribitur per *tsade*, hic vero *Salmama* scribitur per *sein*: unde hunc esse diversum ab illo contendit Lyranus cum Chaldeo, qui proinde *Salmama* hic accipit ut nomen, non proprium, sed appellativum significans *paciferum*, idemque quod Sotomon. Sic enim Turcarum Imperator vocatus est Solymanus, id est Salomon: utrumque enim nomen ab eadem radice *סלמ* *salam*, id est pacificus fuit, deducitur. Unde vertunt: *Sicut vastari solet pacificus per insidias belli*, vel *ab insidiatore in bello*; sic vastabitur Israel. Verum auctores jam citati asserunt unanimitur hunc *Salmama* esse eundem cum illo quem occidit Gedeon, idque mox clarius patebit. Nec obstat quod hic per *sein*, ille per *tsade*, scribitur: quia hæc due littere vicine sunt et commutabiles; utraque enim includitur *ש*, licet illud in *tsade* reddito t. roboretur et duret, idemque valeat quod *s*.

Nota secundo: Pro *qui judicavit Baal*, hebraice est una vox *אֲרֵבֶל* *arbel*, quod varie a variis explicatur. Primo, Chaldeus et Lyranus, uti jam dixi, vertunt *insidias vel insidiatorem*, a radice *אָרַב* *arab*, id est insidiatus est. Secundo, alii censent esse nomen proprium principis, vel urbis, de qua I *Machab.* ix, 2, dicitur: «Castra posuerunt in Masaloth, que est in Arbellis,» huncque dant sensum: Sicut Salman, id est Salmansar, 4 anno Hosee regis Israel, vastavit urbem Arbel crudelissimo, ita ut infantes coram matribus, et matres coram infantibus collideret: sic Deus vastabit Israel et Samariam. Licet enim hæc historia in Scriptura non narretur, tamen tempore Osee erat apud omnes vulgata et celebris. Porro rubis hæc dicta est *Arbel*, aut ab *אֲרֵבֶל* *arba*, id est quatuor, et *אֵל*, id est Deus, vel *fortis*, quod in ea celebres extarent et colerentur quatuor dii, vel quatuor heroes; sicut dicta est *Cariat arbe*, id est civitas quatuor, scilicet Gigantum, *Josue* xi 45, aut ab *אֲרֵבֶל* *arab*, id est insidiatus est, et *אֵל*, id est Deus, vel Deo. Ita Arias, Valabius et Marinus in *Lexico*. Syrus pro *Arbel* legit *Il*, vel *El*, id est Deus, unde vertit: *Sicut vastatio Salmama de domo El in die prælii*.

Verum dico *Arbel* idem esse per crasin quod *Ierobaal* (ut vertunt Septuaginta; unde perperam in Computensibus æque ac in Arabico utroque legitur *Ierobaam*, pro *Ierobaal*), id est Gedeon. Ita auctores jam citati. Audi S. Hieronymum: *Arbel tidipsum significat quod Ierobaal, sed breviori descriptione sermone; Arbel enim idem est quod Iigitor, vel Judex Dei, puta Baal: idem significat Ierobaal: רֹב רֹב* enim idem est quod Iigivati,

contendit, judicavit: *Baal*, est deus sual. Ex eo enim quod Gedeon judicavit, id est damnavit, et infirmum convicit esse Baal, dum ejus aram evertit, dictus est Jerubbaal, dicente Joas pater Gedeonis: «Ulciscatur se deo ob Baal (si est deus) qui suffodit aram ejus,» *Jud.* vi, 31. Rursus Gedeon dicitur *Arbel*, id est insidiator Dei: quia deum Baal clanculum noctu per insidias evertit (1).

MATRIS SUPER FILIOS ALISA. — Querens, unde hoc petium? Respondet S. Hieronymus scriptum esse *Judic.* viii: «Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus, sic absque liberis erit inter mulieres mater tua.» Verum id non reperitur *Judic.* viii, sed I *Reg.* xv, 33; sunt enim verba Samuelis ad Agag regem Amalec, cum eum occidi mandaret. Lapsus ergo memoria videtur S. Hieronymus. Dico ergo id in libro *Judicum* et historia Gedeonis non narrari, reipsa tamen accidisse, uti hic asseritur: nimirum fuit tantus pavor, consternatio et confusio in castris Madian, dum Gedeon et socii ejus clangenter tubis trecentis, et faces trecentas ardentes ostentarent, ut vulgaria Madianitarum in sese invicem conversis, vel

(1) Hebraicum exemplar sic habet: *Sicut vastavit Salmama domum Arbel in die prælii*. Qua in lectione Samar bellii imperator et deus proponitur; domus vero Arbel locus et populus cui bellum illatum est. Quod autem quidam ad Salmanger referunt, quem primo Osee filii Eli regis Israhel anno, Arbelam trans Jordanem crudelissimo vastasse dicunt, id si temporum ratio pateret, inquit Paulus de Palæcio, facile nominum similitudine admitteret; namque Salman, et Salmansar, ut hebraice vocatur, ejusdem hominis nomina esse nihil prohibet.

Salmansar (ut hoc loco doceret Osee) crudelissima vastavit urbem Arbellis, matres et filios occidendo; ita ait vastandum Israel. Sed cum hæc historia non habetur in S. Scriptura, ideo S. Hieronymus hæc verba Osee transtulit ad historiam Gedeonis. Recentiores interpretæ phœtique, coll. II *Reg.* xvii, 3, *Salman* per apocopen pro Salmansar regis Assyrii nomine scriptam, *domus Arbel* vero hæc diversam arbitrantur ab Arbelis urbe Galilee superioris in tribu Nephtali sita; cujus mentio facta est I *Machab.* iv, 2. «Minatur ergo, ut scribit Rosenmüller, locis montis terre Israelicæ eadem que prius ab hostibus passa fuerat Arbel, tempore belli notissimum, quo hostis Assyrius in regnum Israeliticum irrupit, rempente sibi tributarium fecit.» Et revera, cum vates hic usque ad Ezechiam Juda regem, manus suam propheticam fuerit exsecutus, fieri potuit, ut hoc vaticinium in illo primo Osee anno, quo Arbel vastata est, ederetur, et vates presentis, et adhuc in oculis sermoneque omnium recentis imagine timentiam chalem proponeret.

Quamvis vero sint illa Arbelæ, que hoc loco commemorantur? Phœtique, inquit Maurer, cogitant de urbe Assyrie. Sed pro altera urbe primam vident illa, quod *בֵּית בֵּית* *beit, dabis*, vocabulum carum tantum urium oppidorumque nominibus jactantur reperitur, in quibus hebraice aut aramaice loquebantur. Denique, non est verisimile stragem tam longinquam, q. d. Arbelorum in Assyria fuisse, Judæis, rerum exterarum experientioribus et parum quoque curiosis, a vate exempli causa proponi potuisse. Contra si statuis, sermonem esse de Arbelis Galilee, exemplum ex propitio petium ad audientium animos non potuit non efficac esse.

festinatione et trepidatione fugientium, matres cum filiis allicerent, Ita Ribera, Emmanuel, Mariana et alii.

13. SIC FECIT (id est faciet) vobis BETHEL. — q. d. Sic vos punient et cedent non tam hostes Assyrii, quam Bethel, id est peccata a vobis commissa, puta idola adorata in Bethel, sicut Salmama punitus et cæsus est a Beth Arbel, id est a domo et exercitu Gedeonis. In Hebræo est elegans paronomasia, et anthesis inter *Beth Arbel* et *Bethel*, q. d. Sicut cecidit et prostravit Madianitas idololatræ *Beth Arbel*, id est domus Gedeonis, qui fuit *rub*, id est judex et vindex *El*, id est dei falsi, puta Baal; ita cædet vos *Bethel*, id est do-

mus Dei veri, quam vos violastis et fecistis *Bethel*, id est domum idoli: propter sacrilegia enim commissa in Bethel exsindemini. Unde subdit:

A FACIE MALITIE NEQUITIARUM VESTRARUM. — id est propter pessimas nequitas vestras, quibus polluitis Bethel, id est domum Dei. Hæc de causa ait Isaias cap. xxxi, 9: «Dixit Dominus, cuius ignis est in Sion, et caminus ejus in Jerusalem.» Vide ibi dicta.

Simili elegantia et tropo Isaias Jerusalem vocat *Ariel*, in eaque voce varie ludit cap. xxxi, 1 et 2, dicens: «Vas Ariel, Ariel! civitas quam expugnavit David, etc. Et circumvallabo Ariel, etc. Et erit mihi quasi Ariel.»

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Indicant Deus, et in os injicit Israeli amorem et beneficia a se et fugiter præstita, ut ostendat ejus ingravitudinem, quod a se ad vitulos aversos dixerit. Puer, inquit, Israel, et dilexi eum: et ex Aegypto vocavi filium meum. Et ego quasi nutritus Ephraim, et portabam eos in brachiis meis. In funiculis Adam trabam eos, in vinculis charitatis. Quocirca ingrato captivitatem et iram intental, quam tamen tua misericordia temperat, ut ei reddam in partem sponteant. Ab hac clade exiit Judam, quia ipsa fidelis a parte Dei stetit cum sanctis Levitis (1).

1. Sicut mane transit, pertransiit rex Israel. Quia puer Israel, et dilexi eum: et ex Aegypto vocavi filium meum. 2. Vocaverunt eos, sic aberunt a facie eorum: Baalim immolabant, et simulacris sacrificabant. 3. Et ego quasi nutritus Ephraim, portabam eos in brachiis meis: et nescierunt quod curarem eos. 4. In funiculis Adam trabam eos, in vinculis charitatis: et ero eis quasi exaltans jugum super maxillas eorum: et declinavi ad eum ut vinceretur. 5. Non revertetur in terram Aegypti, et Assur ipse rex ejus: quoniam noluerunt converteri. 6. Cepit gladius in civitatibus ejus, et consumet electos ejus, et comedet capita eorum. 7. Et populus meus pendebit ad reditum meum: jugum autem imponetur eis simul, quod non auferetur. 8. Quomodo dabo te, Ephraim, protegam te, Israel? Quomodo dabo te sicut Adama, ponam te ut Seboim? Converteris est in me cor meum, pariter conturbata est penitudo mea. 9. Non faciam furorè ire meæ: non convertar ut disperdam Ephraim: quoniam Deus ego, et non homo: in medio tui sanctus, et non ingrediar civitatem. 10. Post Dominum ambulabunt, quasi leo rugiet: quia ipse rugiet, et formidabit filii maris. 11. Et avolabunt quasi avis ex Aegypto, et quasi columba de terra Assyriorum: et collocabo eos in domibus suis dicit Dominus. 12. Circumdedit me in negatione Ephraim, et in dolo domus Israel; Juda utem testis descendit cum Deo, et cum sanctis fidelis.

(1) Ea oratio habita videtur, quo tempore res Israelitarum ad finem vergebant, de causa, quod vates intimo commiserationis affectu moveatur erga civem, utpote brevi ultima passuros.

Præterea, Deus Israelitis beneficiorum absumum exprobat, primo, eductus fuit populus ex Aegypto, et ad cultum Dei vocatus, sed aversus et conversus ad idololatriam, 1, 2; secundo, deductus fuit per desertum, ex amore et proinde, sed non agnovit, 3; tertio, cumulus fuit beneficiorum charitatis, libertatis et commentus, sed noluit converteri, 4, 5.

Secundo, comminatur supplicia beneficiorum opposita, primo, populus non revertetur in Aegyptum, sed in Assyriam migrabit, 5; secundo, dura patietur ab hostibus, a quibus terram vastandam predicat, 6; tertio, frustra invocato Dei auxilio, deducetur captivus, 7. Tertio, mitigationem vindicte promittit, primo, delibet Deus interse veritatem et misericordiam, 8; secundo, decernit non penitus perdere populum, 9; tertio, promittit beneficia cum conversione sub finem mundi, 10, 11 (vers. 12 melius referretur ad cap. xii).